

СЛОБОДАН ВУЈАЧИЋ

АКТУАЛНОСТ АНЕГДОТЕ НА ЉУБИШИНУ ПРИМЈЕРУ

I

Анегдота је, у ствари, облик најнепосреднијег краћег казивања о некоме или нечему. То је својеврсна колективна или индивидуална творевина, садржајем концизна и са афористичким или насловом или епилогом, али и без тога. Најчешће је слика само једне ситуације, дате дијалошки или дескриптивно. Кад се сажме, може да добије гномску форму, изражену чак и синтагмом. Ако јој се границе прошире, постаје причом, што се углавном дешава у креацији прозних писаца и тада се мање или више губи њезина аутономност и првобитна физиономија. Зато је анегдота, у мозаику неизбројних народних умотворина, на пријелазу између питалица (како их схватамо по Вуку) и прича.

Манифестује разноврсне односе и ситуације, од категорија добра и зла и знања и мудрости, до неистине и неправде и свега што се коси и судара са нормама части и достојанства човјека и друштва. Ипак, у њезину широком дијапазону преовлађују смијешне, гротескне и парадоксалне стране живота људи а рјеђе се јавља у персонификацијском профилу. Скоро све врсте народне прозе имају стереотипне почетке, а анегдота само дјелимично, па, и због тога, као шаллива, духовита и озбиљна творевина, специфична је.

Анегдотом су се служили стари источни и други народи а поготову Грци и Римљани. Данас је у посједовању скоро свих народа и цивилизација, изражена кроз бројне облике егзистенције, и обимно је експлоатисана у литератури, журналистици па и историји, а највише у свакодневном животу. Рјеч анегдота први је употребио Прокопије, византијски историчар из Цезареје. Плутарх се нарочито инспирисао њом, и у уводу за биографије знаменитих људи каже: „Какав незнатан податак, рјечца, шала — често дубље откривају карактер него нај-

крвавије битке, велики бојеви и опсаде градова“. Слично, много касније, Љуба Ненадовић у књизи *О Црногорцима* истиче да се „у малој капљи воде огледа сва околина“.

Као књижевна творевина, али не само као таква (јер, очито је, многе анегдоте не могу ући у фонд књижевности), већином се односи на значајније личности, догађаје и феномене, а у мањој мјери на непознате и анонимне људе, односно поједине ситуације у које западају. У овој, другој, релацији, далеко више него у првој, прерађује се и мијења, губи аутентичност, па се, на потки једне могу развити и нове и боље варијанте анегдоте, које се приписују новим личностима и догађајима. Почев од безазлена хумора до наглашене сатире (понекад са нотом сарказма), анегдота је израз колективне ироније и критике, а опет, може да буде строго дидактична, и некад, мада рјеђе, фундаментована је мотивима несреће, патње и трагике. У цијелом том склопу, без тешкоћа се прима њезино језгровито и лапидарно језичко ткиво, и метафоричко, алегоријско, па и еуфемистичко стилизовање. Отуд и посебан атрибут комуникативности преко атрактивне и забавне апартности, што је у савременој анегдоти доминантно.

II

Све смо ово рекли због Љубише, који је, у зачецима и настанку модернијих процеса и токова наше књижевности, суштински инаугурисао анегдоту; одговорно и значајно одабирао је бјелутке са извора својег богатог духовног поднебља. На завичајном му тлу, паштровићком а шире црногорско-приморском, могао је, више него игдје друго, да се послужи обиљем народних умотворина. Анегдоту је реализовао вишедимензионално: унио је у шире приповиједање као пластичну слику; проширио је и оформио причу од ње; задржао је у оквирима изворности. И у томе је његова стваралачка актуалност, која се наставила до данас; он је, тако, верификовао анегдоту, дајући јој адекватно мјесто у цјелокупном стваралачком чину црногорске прозе.

Од изузетна значаја су чињенице да је Љубиша, још у деветнаестој години, био општински тајник у Будви — сељацима је писао молбе и жалбе, да је биљежио историјске податке о Паштровићима, показивао нарочито интересовање за Милана Ђ. Милићевића, као и савршено познавао талијански језик а преко њега и латинску класику. У тим ареама духовне активности, поред осталог, формирао је шире и широке погледе, судове и смисао за селекцију. Он је, од свега и у свему, најјаче ураћао у колективне умотворине; поистовјетио је своје стварање са реалитетима народнога предања и живота, заправо конституисао једну, појединцу ријетко сопствену, симбиозу, а, опет, ишао и даље од тога, и емотивно и рационално, увијек чврсто остајући на својем врелу, и Паштровића и Црне Горе.

Неки књижевни историчари и критичари и представници науке о књижевности објашњавали су проблем Љубишина схватања умјетности и стварања. За нас је веома убједљив Љубомир Недић: „Нама се чини да немамо посла са књижевним приповедачем, колико, више, са сакупљачем који је верно забележио оно што је чуо причати у народу. Уствари, ми имамо пред собом више но књижевног приповедача; имамо, утисак, право, ретког уметника, који се умео уклонити (истакао — С. В.) из својега дела, уметника код којег видимо дело како га је створио, а не видимо посао како га је радио“. У овом, дискретном и суптилом стваралачком агенсу, на просторима између сјећања и маште, живи и анегдота, и народна и Љубишина (иако не увијек, о чему ми, овдје, не говоримо). Уосталом, и Његоша налазимо у овим нитима; на примјер, анегдота о томе како су Бјелице градиле млин преточена је у добро знане стихове, а Љубиша је и добро знао и добро тумачио Његоша.

Захваљујући фасцинантном познавању народног предања и језика, Љубиша је чврсто ухватио „вишевјековног“ Вука Дојчевића; постао је његовим каогод и цијела народа; осјетио је умјетник Љубиша шта је све привукла и сублимирала артистичка Дојчевићева фигура — и шерета, и фантасте, и страдалника уједно. К њему, Дојчевићу, хрлила је бројна народна анегдота, различито му долазећи, па је он, аналогно Љубиши, онај који је и добива и ствара, и предаје даље, другоме. И овдје налазимо једну од жила куцавица трајне актуалности Дојчевићеве и Љубишине анегдоте, управо оне и дуге и равне стазе и странпутице кроз филтере временâ и генерација, и живота јој и у књизи и ван ње. Народ је, с Љубишом, изградио али не и завршио Дојчевићев анегдотско-књижевни лик, али Вук Дојчевић може, и у обичним и у драматичним, па чак и немогућим ситуацијама, да носи и представља догађај, исто као и неписмени маштар и паментар из катунског племена Комана, народни судија и рашчињени капетан Сула Радов.

У *Причањима Вука Дојчевића*, као и у другим својим мањим или већим прозним казивањима, Љубиша има одабрану и његовану ријеч, ону која је животно упечатљива и вјерна и која се ненаметљиво нуди, природно и једноставно. Анегдотске приче или пак анегдоте, завршава афористички, с наглашеном морално-дидактичном нотом, како је то, прије њега, али стиховима, чинио Петар Први Његош, и у којег „изван пера и језика не имаде никакве силе за привести непокорне на послушаније“. Епилог је есенција Дојчевићева казивања, односно Љубишина обликовања, у смислу и поуке и поруке, што прилично демантује нека тумачења о првенствено шеретском профилу Вука Дојчевића. Ни Дојчевић, ни Кочићеви Давид и Симеун, а понајмање Сула Радов, као ни Сервантесов Санчо, и слични им у књижевности и животу, нипошто нијесу били оно што се претпоставља, и лаички и другачије; напротив, били су на путовима

пуним искушења, ка ономе што се зове „патња памет рађа“ и са девизом „онај ко не зна — тај и не ваља“.

Анегдота Љубишина, наравно неиздвојива из његова цјелокупна стваралачког опуса, као и она Марка Миљанова и Суле Радова, има ријеч окренуту свима, у смислу одређивања понашања и начина мишљења а за интегритет и личности и заједнице. Јер, вриједности моралних атрибута, без обзира на то што се временом могу модификовати, у овом случају садржане су у појмовима чојствен и јуначан, наравно у парадигмичком животу једне средине. Томе је антипод покорно, срамотно и кукавно, „Људски празно за щудски равноправну средину, чије су основне иманенције биле чојство и јунаштво“. У менталитету узорне и врловите личности, ријеч је била неприкосновена; није смјела да се гази и унижава, није могла да напрасно преплављује; махом је била у етичкој градацији, од благости и благородности до варничавости и убојитости. И овдје је Љубиша актуалан, и сад као и онда, мада, морали бисмо дјелимично усвојити Скерлићеве примједбе и оцјене, истицане на рачун клишетираних почетака неких Љубишиних анегдота и анегдотских прича, као и прејаких, уско ограничених провинцијализама, који и могу, али и не морају да нам презентују архаичну поетско-лексичку патину.

III

Посебна и обимна тема је колико је и како Љубиша утицао на више личности од литерарна пера, не само у Црној Гори и Боки, и у прошлом и у овоме стољећу. Низ црногорских прозних писаца, инспирисани поред осталог и Љубишом и снажним присуством народних умотворина, различно су се односили према анегдоти (и анегдотској грађи), користећи је у сажетом и изворном облику или за ширу нарацијску транспозицију. Примјера и аналогија има доста, у прозама Вука Врчевића, Луке Јововића, Јована Иванишевића, Андрије Јовићевића, Вицка Трипковића, Сима Шобајића, и других, и у једном броју имена покрета социјалне литературе у Црној Гори, на примјер Николе Лопичића, до најсвјежих, у књижевним остварењима од Марка Вујачића и Владимира Мијушковића до Матије Бећковића.

Љубиша је, да поновимо и закључимо, преточио анегдоту колектива у убједљиву и сликовиту и сопствену и заједничку умјетничку истину, па, иако тамо нема довољно ситуирања природе и психолошких захвата, како се то строже схвата по теорији литературе, преузимање и развијање моралних значења учинили су да му мисао и ријеч никад не буду аетичне — с ону страну добра и зла, већ човјечне, а ту су и они принципи које налазимо у Лењиновим естетичким пролегоменама, да борба за истину и правду представља љепоту човјекова постојања.